

Inspiratiebrochure

Onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers
in het basisonderwijs

Regelgeving, praktijkvoorbeelden en reflectie

Inspiratiebrochure

Onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs

Een project van Veerle Van Looveren, masterstudente Pedagogische Wetenschappen aan Universiteit Gent,
in samenwerking met de afdeling Onderwijsbeleid van de stad Antwerpen.

MET DANK AAN:

- Basisschool De Wereldreiziger, Antwerpen
- Basisschool Pius X, Antwerpen
- Basisschool De Schakel, Hoboken
- Basisschool Sancta Maria, Deurne
- Stedelijk Lyceum Offerande, Antwerpen
- Afdeling Onderwijsbeleid van de stad Antwerpen
- Universiteit Gent

BIJZONDERE DANK AAN:

- Naaste collega's van de afdeling Onderwijsbeleid van de stad Antwerpen: Sarah Brebels, Jan De Vos, Koen Duerinck, Ann-Sofie Segers, Diana Van Dijck en Tommy Van Looy.
- In het bijzonder dank aan Eva Franck voor de eindredactie en Koen Vereecken voor de lay-out en vormgeving

LIJST MET AFKORTINGEN

AN	Anderstalige nieuwkomer(s)
CTO	Centrum voor Taal en Onderwijs
GAN	Gewezen anderstalige nieuwkomer(s)
<i>AgoDi</i>	Agentschap voor Onderwijsdiensten
BaO	Basisonderwijs
Enz.	Enzovoort
GOK	Gelijke onderwijskansen
<i>l.c.</i>	In casu (Latijns) of in dit geval
OKAN	Onthaalklas(sen) voor anderstalige nieuwkomers
SWOT	Strenghts, Weaknesses, Opportunities en Threats
Vlor	Vlaamse Onderwijsraad

INLEIDING

Onderwijs is een mensenrecht: een recht van elk kind, elke jongere en elke volwassene. Specifiek voor de jongsten onder hen eerbiedigt zowel het internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kindⁱ als de Vlaamse wetgevingⁱⁱ dit recht. De groep kinderen voor wie dit recht waargemaakt moet worden, wordt echter steeds diverser. Vanaf 1994 werd daarom in Vlaanderen een doelgericht onthaalbeleid voor leerplichtige anderstalige nieuwkomers opgezet. Dit beleid tekent voor het secundair onderwijs met de inrichting van de onthaalklassen voor anderstalige nieuwkomers (OKAN-klassen) de contouren uit hoe dit concreet invulling moet krijgen. In het basisonderwijs zijn er echter geen richtlijnen voor handen. Anderstalige nieuwkomers, en specifiek de minderjarigen onder de 18 jaar, hebben nood aan een structureel kader waarin onthaalonderwijs vormgegeven wordt. De tijd dringt. In het licht van de huidige vluchtelingencrisis zal de noodkreet van scholen steeds luider klinken. De talloze krantenartikelen die de afgelopen tijd verschenen zijn getuige hiervan.

De Standaardⁱⁱⁱ bijvoorbeeld pakte vrijdag 29 oktober 2015 uit met volgende krantenkop: *“Extra steun voor Vlaamse scholen met een groeiend aantal anderstalige kleuters.”* In dit artikel stond vermeld dat het Vlaams Parlement een spoeddecreet heeft goedgekeurd waardoor scholen met een groeiend aantal anderstalige kleuters extra ondersteuning zullen krijgen. Naar schatting zo’n 3 miljoen euro zou vrijgemaakt worden. Dit bedrag dient specifiek ingezet te worden voor het stimuleren van het Nederlands bij de jongsten onder ons.

“Een serieuze stap voorwaarts” volgens Jo De Ro van Open VLD en tevens één van de initiatiefnemers achter dit opzet. Cijfers van het Agentschap voor Onderwijsdiensten (AgODi)^{iv} tonen immers aan dat het aantal anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs al vanaf het schooljaar 2005-2006 jaarlijks sterk toeneemt. In het schooljaar 2008-2009 was er zelfs sprake van een stijging van meer dan 50% ten opzichte van het vorige schooljaar. In het secundair onderwijs zien we een gelijkaardige trend.

De provincie Antwerpen is veruit koploper wat betreft het aantal anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs. Oost- en West-Vlaanderen vervolledigen de top drie. De sterke stijging van anderstalige nieuwkomers is echter merkbaar in vrijwel alle regio’s en zal de komende jaren (of zelfs maanden) steevast toenemen. Scholen zitten met tal van vragen: Hoe kan ik anderstalige nieuwkomers zo goed mogelijk onthalen op school? Hoe stimuleer ik hen om Nederlands te leren? Hoe kan ik hen actief betrekken tijdens de les? Enz. Deze vragen klinken jou misschien bekend in de oren. Deze inspiratiebrochure wil tegemoetkomen aan jouw vragen. We beloven niet dat deze een antwoord biedt op al jouw vragen, maar we geloven wel dat deze een aanzet kan bieden tot inspiratie en open dialoog.

Doel van de inspiratiebrochure

Het onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers omvat een veelheid aan aspecten. Om dit te vatten, is er gekozen voor de ontwikkeling van een inspiratiebrochure. Deze is aanvullend op de bestaande regelgeving en specifiek gericht op het onthaalbeleid in het basisonderwijs. In het secundair onderwijs wordt met de inrichting van de OKAN-klassen op een andere manier invulling gegeven aan het concept van onthaalonderwijs. Dat valt buiten de scope van deze inspiratiebrochure. Ook het deeltijds onthaalonderwijs wordt niet opgenomen.

Deze inspiratiebrochure heeft als hoofddoel studenten, leerkrachten, zorgcoördinatoren, directies, maar ook beleidsmakers te **informer**en over het onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs. De inhoud van de omzendbrief voor BaO 2006/03 van 30 juni 2006 wordt samengevat zodat je een overzicht hebt van de huidige stand van zaken van de regelgeving inzake onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs.

Daarnaast wil de brochure **inspiratie** bieden door middel van praktijkvoorbeelden. Ze bieden echter niet de sleutel tot succes. Ook deze scholen zijn zoekende. De praktijkvoorbeelden blindelings kopiëren en implementeren in de eigen praktijk is dus zinloos. Deze praktijkvoorbeelden samen met het ganse schoolteam vertalen en aanpassen aan de eigen specifieke schoolcontext, is een goede start. In die zin kan de brochure ook als een **werkinstrument** opgevat worden. Aan het einde van het derde deel vind je aanbevolen literatuur en websites terug indien je je verder wilt verdiepen in deze materie.

Opbouw

De inspiratiebrochure bestaat uit drie delen. Elk deel kan apart gelezen worden. Waar nodig worden de drie delen intern met elkaar gelinkt.

Deel 1: Regelgeving inzake onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs

Dit deel vat de inhoud van de omzendbrief voor BaO 2006/03 van 30 juni 2006 samen zodat je een overzicht hebt van de huidige stand van zaken van de regelgeving inzake onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs.

Deel 2: Enkele praktijkvoorbeelden

In het tweede deel laten we drie Antwerpse basisscholen aan het woord. Zij vertellen hoe het onthaalonderwijs ten aanzien van anderstalige nieuwkomers in hun school voet aan de grond kreeg. Open en eerlijk vertellen zij ieders hun verhaal en schuwen zij de waarheid niet over de uitdagingen waar zij voor staan.

Deel 3: Een beschouwende kijk op de praktijkvoorbeelden

Het derde deel bevat een sterkte-zwakteanalyse (SWOT-analyse) die de basis vormt voor een overkoepelende reflectie. Deze SWOT-analyse bouwt verder op de pijlers van een sterk beleidsvoerend vermogen en mondt vervolgens uit in een besluit waarin concrete randvoorwaarden geformuleerd worden om onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs in te richten.

Inhoudsopgave

Deel 1: Regelgeving inzake onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs	9
1.1 Definiëring	10
1.2 Toelatingsvoorwaarden	12
1.3 Financieringsmaatregelen	12
1.3.1 Voorwaarden om onthaalonderwijs in te richten	12
1.3.2 Aanvullende lestijden voor anderstalige nieuwkomers	13
1.4 Samengevat	16
Deel 2: Enkele praktijkvoorbeelden	18
2.1 Basisschool De Wereldreiziger: <i>“De lat ligt hier hoog”</i>	19
2.2 Basisschool Pius X: <i>“Onze school is niet zomaar een school”</i>	27
2.3 Basisschool Sancta Maria: <i>“Positief, Actief, Creatief en Toekomstgericht”</i>	35
Deel 3: Een beschouwende kijk op de praktijkvoorbeelden	41
3.1 Sterkte-zwakteanalyse (SWOT-analyse)	42
3.2 Aanbevolen literatuur en websites	48

Deel 1

Regelgeving inzake onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs

1.1 Definiëring

1.2 Toelatingsvoorwaarden

1.3 Financieringsmaatregelen

1.3.1 Voorwaarden om onthaalonderwijs in te richten

1.3.2 Aanvullende lestijden voor anderstalige nieuwkomers

1.4 Samengevat

Inleiding

Om te weten of jouw basisschool in aanmerking komt om onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in te richten, is het nuttig om de regelgeving te bekijken. In dit deel hebben we getracht op basis van de omzendbrief voor BaO 2006/03 van 30 juni 2006^v de regelgeving samen te vatten zodat je een overzicht hebt van de huidige stand van zaken.

Allereerst definiëren we wat onder de term ‘(gewezen) (minderjarige) anderstalige nieuwkomers’ en ‘onthaalonderwijs’ wordt verstaan. Vervolgens zetten we de toelatingsvoorwaarden op een rijtje. Tot slot lichten we de financieringsmaatregelen toe en maken we de vertaalslag naar de praktijk. Een samenvatting vormt het sluitstuk van dit juridisch luik en kan een handig geheugensteuntje zijn om naar terug te grijpen.

1.1 Definiëring

In de huidige regelgeving ontbreekt een eenduidige definitie van de term ‘onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers’. Ook in de onderzoeksliteratuur bestaat hieromtrent veel verwarring. Om de term volledig te kunnen vatten, is het eerst van belang enige notie te hebben van wie concreet tot de doelgroep behoort. Wie kan zich een anderstalige nieuwkomer noemen?

Het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming^{vi} verwijst met de term ‘anderstalige nieuwkomers’ naar

“leerlingen die heel **recent uit het buitenland** zijn aangekomen en in het Nederlandstalige onderwijs terechtkomen. Ze zijn **leerplichtig** (met uitzondering van kleuters die vijf jaar zijn of worden vóór 31 december van het lopende schooljaar), hebben vaak een **vreemde nationaliteit** en hebben om diverse redenen hun moederland verlaten.”

Deze groep is zeer **heterogeen**. Dit door kenmerken eigen aan de anderstalige nieuwkomer in kwestie zelf, maar ook door specifieke kenmerken van zijn of haar land van herkomst of van de situatie waarin hij of zij in Vlaanderen terecht komt:

- “de leeftijd, en daarmee samenhangend, de mate waarin er een taalkloof bestaat in vergelijking met Vlaamse leeftijdsgenoten;
- het herkomstland;
- de migratiegeschiedenis en daarmee samenhangend, de verlieservaring van het kind als gevolg van de migratie;

- het psychosociaal welbevinden (inclusief eventuele traumatische ervaringen);
- de schoolse voorgeschiedenis (inclusief de kenmerken van het schoolsysteem waaruit de leerling komt);
- de leermotivatie en persoonlijke ambities;
- de socio-economische achtergrond;
- de thuissituatie van de leerling. Een bijzondere groep in dit verband zijn de niet-begeleide minderjarigen;
- de eventuele specifieke onderwijsbehoeften;
- de kenmerken van de omgeving waarin de leerling terecht komt (grootstedelijke omgeving; kleinere centrumstad; asielcentrum);
- het moment in het schooljaar waarop de nieuwkomer in het onderwijs instapt (bij de start van het schooljaar of middenin?)
- ...^{vii}

Men spreekt van *'minderjarige anderstalige nieuwkomers'* als het gaat om personen die **jonger dan 18 jaar** zijn.^{viii} In de praktijk gaat het voornamelijk over migranten-, asielzoekers-, vluchtelingenkinderen en niet-begeleide buitenlandse minderjarigen. Deze laatsten vormen een zeer kwetsbare groep omdat zij zonder ouders, familieleden of voogd zijn gevlucht en toegekomen zijn in Vlaanderen.^{ix}

'Gewezen anderstalige nieuwkomers' zijn leerlingen in het basisonderwijs die **in het voorafgaande schooljaar anderstalige nieuwkomers** waren en **onthaalonderwijs** hebben genoten.

Ondanks de grote mate van heterogeniteit in bovenstaande definities hebben de nieuwkomers allemaal één ding gemeen: ze spreken **niet (of nauwelijks) Nederlands**.

Onthaalonderwijs impliceert bijgevolg maatwerk dat recht doet aan die heterogeniteit, maar wat wordt er concreet onder *'onthaalonderwijs'* verstaan?

Volgens de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor)^x heeft het begrip twee – weliswaar nauw aan elkaar verwante – betekenissen. In de eerste plaats gaat het in algemene termen over:

“onderwijs dat tegemoetkomt aan de specifieke onderwijsnoden van anderstalige nieuwkomers, ongeacht hun leeftijd of het onderwijsniveau en ongeacht de feitelijke setting waarin ze terecht komen.”

Het streeft ernaar anderstalige nieuwkomers **op relatief korte termijn Nederlands aan te leren** opdat zij aansluiting vinden in het reguliere Vlaamse onderwijs, en zo ook tot een betere **integratie** in de samenleving te komen. In het licht van het gelijke onderwijskansenbeleid is het in die zin een opdracht van alle scholen.

Daarnaast verwijst de term 'onthaalonderwijs' naar een **specifiek onderwijsaanbod** – mogelijk gemaakt door financiering van de overheid – dat zich expliciet richt op het begin van de schoolloopbaan van anderstalige nieuwkomers in het Vlaamse onderwijs. Het aanbod is **in tijd beperkt** en **gebonden aan** enkele **toelatingsvoorwaarden**.

1.2 Toelatingsvoorwaarden

Anderstalige nieuwkomers moeten op de datum van inschrijving gelijktijdig aan volgende voorwaarden voldoen:

- 1) **vijf jaar of ouder** zijn (of ten laatste op 31 december van het lopende schooljaar vijf jaar worden);
- 2) **niet het Nederlands als thuistaal of als moedertaal** hebben: met thuistaal bedoelt men de taal die binnen het gezin gehanteerd wordt voor de dagdagelijkse communicatie. De moedertaal daarentegen is de taal die het kind van kindsbeen af kreeg aangeleerd;
- 3) **onvoldoende de onderwijstaal beheersen** om met goed gevolg de lessen te kunnen volgen;
- 4) **maximaal negen maanden ingeschreven zijn in een school met het Nederlands als onderwijstaal** (de vakantiemaanden juli en augustus worden niet meegerekend);
- 5) een **nieuwkomer** zijn, dit wil zeggen maximaal één jaar ononderbroken in België verblijven.

In het basisonderwijs kunnen daarop geen afwijkingen verkregen worden.

1.3 Financieringsmaatregelen

1.3.1 Voorwaarden om onthaalonderwijs in te richten

Onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers is een verhaal van rechten en plichten. Je moet bijgevolg als school ook aan enkele voorwaarden voldoen vooraleer je onthaalonderwijs mag inrichten en aanspraak kan maken op financiering van de Vlaamse overheid.

Volgende voorwaarden moeten vervuld zijn:

- 1) **Voldoende aantal anderstalige nieuwkomers** hebben (cf. 1.3.2);

- 2) Voor elke anderstalige nieuwkomer moet het schoolbestuur een **individueel werkplan of leertraject** organiseren. Op basis van de beginsituatie wordt een strategie uitgeschreven om de doelstellingen van het onthaalonderwijs te realiseren. De evaluatie van de verschillende stappen wordt eveneens opgenomen in het individueel werkplan of leertraject;
- 3) In navolging van bovenstaande voorwaarde dient het **individueel werkplan of leertraject** met het oog op de beginsituatie en de leerprogressie van de anderstalige nieuwkomer **opgevolgd te worden**;
- 4) Verder gaat het schoolbestuur de **verbintenis** aan om leerkrachten te laten deelnemen aan **nascholing gericht op onthaalonderwijs** waarin specifiek aandacht besteed wordt aan het bevorderen van taalvaardigheidsonderwijs en sociale integratie.

De eerste voorwaarde speelt een belangrijke rol bij de toekenning van aanvullende lestijden en de financiering van deze.

1.3.2 Aanvullende lestijden voor anderstalige nieuwkomers

Als school moet je een minimum aantal anderstalige nieuwkomers hebben voordat je recht hebt op aanvullende lestijden. De keuze ligt bij jou als school om te tellen per school of per scholengemeenschap. Het gelijktijdig toepassen van beide systemen mag niet. Als school mag je dus in één en hetzelfde schooljaar niet én op schoolniveau én op niveau van de scholengemeenschap tellen. Het is wel toegelaten dat één of meerdere scholen van de scholengemeenschap op schoolniveau tellen, terwijl de overige scholen van de scholengemeenschap op het niveau van de scholengemeenschap tellen.

Als er geteld wordt **per school**, wordt er gefinancierd op volgende wijze:

- 1) **Autonome kleuterscholen of autonome lagere scholen met maar één vestigingsplaats** moeten **ten minste vier anderstalige nieuwkomers** als regelmatige leerling ingeschreven hebben op de eerste schooldag van september of in de loop van het schooljaar;
- 2) **Basisscholen** moeten **ten minste zes anderstalige nieuwkomers** als regelmatige leerling ingeschreven hebben op de eerste schooldag van september of in de loop van het schooljaar;
- 3) Van zodra het minimum aantal anderstalige nieuwkomers bereikt is, hebben scholen **recht op twee aanvullende lestijden**. Voor **elke anderstalige nieuwkomer** krijgt de school **anderhalve lestijd** bij;

- 4) **Hertelling** is mogelijk als in de loop van het schooljaar het aantal anderstalige nieuwkomers dat in de school **als basis** gediend heeft voor de vorige telling **met ten minste vier** wordt overschreden. Omgekeerd, als het aantal anderstalige nieuwkomers in de loop van het schooljaar **daalt onder twee**, wordt de **financiering stopgezet**.

Als er geteld wordt **per scholengemeenschap**, wordt er gefinancierd op volgende wijze:

- 1) Alle scholen van de scholengemeenschap samen moeten **ten minste twaalf anderstalige nieuwkomers** als regelmatige leerling ingeschreven hebben op de eerste schooldag van september of in de loop van het schooljaar;
- 2) Van zodra het minimum aantal anderstalige nieuwkomers bereikt is, heeft de scholengemeenschap **recht op anderhalve lestijd per anderstalige nieuwkomers**. De aanvullende lestijden worden berekend op het niveau van de scholengemeenschap, maar toegekend op schoolniveau;
- 3) **Hertelling** is mogelijk als in de loop van het schooljaar het aantal anderstalige nieuwkomers dat in de scholengemeenschap **als basis** gediend heeft voor de vorige telling **met ten minste vier** wordt overschreden. Omgekeerd, als het aantal anderstalige nieuwkomers in de loop van het schooljaar **daalt onder vier**, wordt de **financiering stopgezet**.

Scholen die slechts enkele anderstalige nieuwkomers als regelmatige leerling ingeschreven hebben, maken geen aanspraak op aanvullende lestijden en moeten bijgevolg roeien met de riemen (lees: financiële middelen) die ze hebben. Dit vergt niet alleen puzzelwerk op het vlak van invulling van lestijden, maar vraagt ook een grote mate van flexibiliteit van het ganse schoolteam. Verder zijn scholen in het basisonderwijs niet gebonden aan inhoudelijke voorwaarden wat maakt dat zij over de volledige autonomie beschikken hoe onthaalonderwijs in te richten. In de praktijk resulteert dit in diverse organisatievormen van onthaalonderwijs die wij gesitueerd hebben op volgend continuüm en gecategoriseerd hebben naargelang de mate van integratie.

Bij de *'geïntegreerde vorm van onthaalonderwijs'* volgen de anderstalige nieuwkomers voltijds les in de reguliere klas. Dit kan een doelbewuste keuze zijn, maar indien je als school geen aanspraak maakt op aanvullende lestijden zal je noodgedwongen voor deze organisatievorm moeten kiezen. In navolging van de regelgeving moet het schoolbestuur verplicht een individueel werkplan of leertraject uitwerken waaruit de opvolging van de anderstalige nieuwkomer moet blijken. Je bent als school echter wel vrij om anderstalige nieuwkomers op basis van niveau of op basis van leeftijd in te delen in de klas.

Indien je als school wel aanspraak maakt op aanvullende lestijden, kan je ervoor kiezen om anderstalige nieuwkomers wekelijks enkele uren uit de klas te halen voor een taalbad Nederlands. Analoog aan bovenstaande vorm volgen ze de overige uren les in de reguliere klas. Dit categoriseren wij onder de noemer *'semi-geïntegreerde vorm van onthaalonderwijs'*.

Een andere optie is het inrichten van een onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers (*'OKAN-klas'*) waar anderstalige nieuwkomers voor een bepaalde periode voltijds een taalbad Nederlands krijgen om nadien in te stromen in de reguliere klas. Als de leerprogressie van de leerling snel vordert, kan deze al vroeger instromen in de reguliere klas.

Varianten van bovenstaande organisatievormen zijn mogelijk. Er bestaat geen 'one size fits all' of wonderformule in het basisonderwijs voor het onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers.

1.4 Samengevat

Definitie anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs:

Anderstalige nieuwkomers zijn leerlingen die op de datum van inschrijving aan volgende voorwaarden voldoen:

- 1) **vijf jaar of ouder** zijn;
- 2) **niet het Nederlands als thuistaal of als moedertaal** hebben;
- 3) **onvoldoende de onderwijstaal beheersen** om met goed gevolg de lessen te kunnen volgen;
- 4) nog **geen volledig schooljaar onderwijs** gevolgd hebben in een school met het Nederlands als onderwijstaal;
- 5) een **nieuwkomer** zijn.

Onthaalonderwijs = verhaal van rechten en plichten

Eenzijds gelden er toelatingsvoorwaarden waaraan anderstalige nieuwkomers op de datum van inschrijving gelijktijdig aan moeten voldoen (conform bovenstaande definitie). Anderzijds gelden er voorwaarden waaraan je als school moet voldoen om onthaalonderwijs in te richten en aanspraak te maken op financiering van de Vlaamse overheid.

Wanneer kan een school onthaalonderwijs inrichten?

Vanaf een minimum aantal anderstalige nieuwkomers (4 voor een autonome kleuter- of lagere school, 6 voor een basisschool of 12 als er geteld wordt per scholengemeenschap) kan de school aanvullende lestijden krijgen om onthaalonderwijs te organiseren: 2 aanvullende lestijden + 1,5 lestijd per anderstalige nieuwkomer.

Continuüm van organisatievormen:

ⁱ Committee on the Rights of the Child. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. Geraadpleegd op <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

ⁱⁱ Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. (2014). *Wet betreffende de leerplicht*. Geraadpleegd op <http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=12344>

ⁱⁱⁱ De Clercq, R. (2015, oktober 29). Extra steun voor Vlaamse scholen met groeiend aantal anderstalige kleuters. *De Standaard*. Geraadpleegd op http://www.standaard.be/cnt/dmf20151029_01944549

^{iv} Agentschap voor Onderwijsdiensten [AgODi], (2013). *Rapport Onthaalonderwijs 2010-2011/2011-2012*. Brussel: Ministerie van Onderwijs & Vorming. Geraadpleegd op http://www.ond.vlaanderen.be/wegwijs/agodi/pdf/onthaalonderwijs/Rapport_AGODI_Onthaalonderwijs_OKAN_2010-2012.pdf

^v Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2006a). *Omzendbrief Ba0/2006/03 van 30/06/2006*. Geraadpleegd op <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13800>

^{vi} Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (z.d.). *Onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers*. Geraadpleegd op <http://www.ond.vlaanderen.be/onthaalonderwijs/>

^{vii} Vlaamse Onderwijsraad [Vlor], (2013, p. 5). *Advies over het onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers*. Brussel: Algemene Raad. Geraadpleegd op http://www.vlor.be/sites/www.vlor.be/files/ar-ar-adv-011_0.pdf

^{viii} Derluyn, I., & Broekaert, E. (2008). Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *International journal of law and psychiatry*, 31(4), 319-330. doi: 10.1016/j.ijlp.2008.06.006

^{ix} Cloet M. (2007), *Voldongen feit? Opvang en begeleiding van buitenlandse, niet begeleide minderjarigen*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

^x Vlaamse Onderwijsraad [Vlor], (2013, p. 3). *Advies over het onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers*. Brussel: Algemene Raad. Geraadpleegd op http://www.vlor.be/sites/www.vlor.be/files/ar-ar-adv-011_0.pdf

Deel 2

Enkele praktijkvoorbeelden

2.1 Basisschool De Wereldreiziger: *“De lat ligt hier hoog”*

2.2 Basisschool Pius X: *“Onze school is niet zomaar een school”*

2.3 Basisschool Sancta Maria: *“Positief, Actief, Creatief en Toekomstgericht”*

Inleiding

In dit deel laten we drie Antwerpse basisscholen aan het woord. Zij vertellen hoe het onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers in hun school voet aan de grond kreeg. Elk praktijkvoorbeeld vangt aan met een korte situatieschets zodat je een beeld krijgt waar de school voor staat en zicht hebt op de leerlingenpopulatie waarop deze schoolvisie is afgestemd. Vervolgens wordt dieper ingegaan op het onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers. We hebben bewust gekozen voor drie basisscholen die op dat vlak sterk verschillen in werking om zo aan te tonen dat er geen 'one size fits all' of wonderformule bestaat. Het continuüm waar in het eerste deel van deze inspiratiebrochure sprake van is, hebben wij als vertrekpunt genomen bij de beschrijving van deze uiteenlopende organisatievormen van onthaalonderwijs.

Nadien wordt verder ingezoomd op de plaats van de thuistaal op school. In de onderzoeksliteratuur is hierover al veel inkt gevloeid, maar hoe gaan scholen in de praktijk om met die meertaligheid? Die vraag hebben wij voorgeschoteld aan basisschool De Wereldreiziger, Pius X en Sancta Maria. Zij geven eerlijk antwoord hoe zij binnen hun school de thuistalen van hun leerlingen een plaats geven. Elk praktijkvoorbeeld eindigt tot slot met een kritische noot waarin zowel de sterktes als uitdagingen van het onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers belicht worden.

In het derde en laatste deel van deze inspiratiebrochure vormen deze sterktes en uitdagingen de basis voor een overkoepelende reflectie.

2.1 Basisschool De Wereldreiziger: “De lat ligt hier hoog”

Situering

Basisschool De Wereldreiziger is gelegen op een boogscheut van het Antwerps Centraal station. Met meer dan 78 verschillende nationaliteiten en 64 verschillende talen telt de school op vlak van etnisch-culturele achtergrond een diverse leerlingenpopulatie. Vandaar ook de naam 'De Wereldreiziger'. Daarnaast voldoen de meeste leerlingen aan ten minste één van de GOK-criteria. 84% van de leerlingen komen uit een maatschappelijk kwetsbaar gezin, hebben laagopgeleide tot analfabete ouders, spreken thuis een andere taal dan het Nederlands, hebben een vluchtelingenstatus of voldoen aan meerdere van deze criteria. Verder zijn er ook leerlingen waarvan de ouders hoogopgeleid zijn en in hun land van herkomst een academische carrière hadden. Deze 'complexe' leerlingenpopulatie vergt dus een specifieke aanpak die binnen deze school vertaald

wordt in een integraal beleid waar ongeacht voorkennis, schoolloopbaan of thuistaal de lat van de verwachting hoog ligt. De integrale zorgbegeleider verklaart nader:

“Dat hangt op onze gevel: ‘Hier ligt de lat hoog.’ Ik vind dat echt heel erg belangrijk. Wij proberen elk kind zover mogelijk te brengen. (...) Het doel is elk kind op de juiste plaats te krijgen. Ik denk dat dat het streven is.”

Dit citaat weerspiegelt duidelijk de pedagogische visie van de school: elke leerling is in staat om te leren. “Vanuit hoge verwachtingen, begeleiding op maat en het zorgvuldig opvolgen van de leerprogressie” wil de school maximale leerwinst bij elke leerling realiseren in combinatie met een zo kort mogelijke leertijd. Dit met een duidelijk doel voor ogen: de leerling klaarstomen voor vervolgonderwijs. De school wil ook een warme en veilige leer- en leefomgeving bieden waarin respect centraal staat. Niet alleen respect voor elkaar, maar ook respect voor de omgeving: voor anderen, voor de straat, voor de stad en voor de planeet.

Leerkracht Y: “Gelijk welke afkomst, of welke taal, dat maakt niet uit. Het is de persoon die voor u staat die ertoe doet.”

Kennis- en expertisecentrum voor anderstalige nieuwkomers

De leerlingenpopulatie in basisschool De Wereldreiziger is zeer divers en dit mede door de hoge instroom van anderstalige nieuwkomers. Momenteel telt de school 407 leerlingen waarvan 25 anderstalige nieuwkomers en 13 gewezen anderstalige nieuwkomers. Deze cijfers zijn uiteraard relatief aangezien inschrijving mogelijk is gedurende het ganse schooljaar. Het totaal aantal leerlingen kan tegen het einde van het schooljaar oplopen tot maximum 445 leerlingen.

Voor het inschrijvingsbeleid zijn intrede deed, lag het aantal anderstalige nieuwkomers nog hoger. De school was met 101 anderstalige nieuwkomers op 335 leerlingen de basisschool met veruit het hoogste aantal anderstalige nieuwkomers in Vlaanderen. Doorheen de jaren heeft basisschool De Wereldreiziger op vlak van onthaalonderwijs dan ook expertise opgebouwd en zich inmiddels ontpopt tot een kennis- en expertisecentrum voor anderstalige nieuwkomers. Een doelbewuste keuze zo blijkt:

Directie: “We zijn net als elke andere school een basisschool die openstaat voor iedereen die zich bij ons komt aanmelden, maar wij hebben wel de voorbije jaren doelbewust expertise opgebouwd rond anderstalige nieuwkomers. (...) Wij willen een expertisecentrum zijn, dat wil zeggen dat wij expertise in

huis ontwikkelen en dat we deze ook actief willen delen. Dat we doelbewust inzetten op de versterking van onze eigen kennis door kennisoverdracht, -deling en -ontwikkeling via netwerking met partners in binnen- en buitenland.”

Schoolintern komt deze actieve kennisdeling tot uiting in de samenwerking in miniteams. Per leerjaar werkt de school met miniteams van drie leerkrachten: twee klasleerkrachten en één integrale zorgbegeleider. De klasleerkrachten geven voltijds les en zijn naar de leerling en zijn of haar ouders toe de centrale aanspreekfiguren. De integrale zorgbegeleider ondersteunt de klasleerkrachten in hun lesopdracht door de nodige methodieken, vaardigheden en materialen aan te reiken, maar staat ook zelf voor de klas. Zoals leerkracht X verwoordt: *“Je bent niet meer of AN-leerkracht, of klasleerkracht, of zorgleerkracht. Iedereen is alles.”*

Op didactisch vlak biedt dit tal van kansen die de school optimaal benut. Zo wordt er bijvoorbeeld sterk ingezet op differentiatie in klasinterne instructiegroepen, coöperatief leren, leren leren en zelfstandig werk. Dit komt niet alleen de anderstalige nieuwkomers ten goede. Alle leerlingen ongeacht afkomst of thuistaal hebben hier baat bij.

Organisatorisch kiest basisschool De Wereldreiziger niet voor OKAN-klassen of zogenaamde taalbadklassen waar intensief ingezet wordt op het aanleren van de Nederlandse taal. De school kiest voor een meer geïntegreerde klaswerking waarbij anderstalige nieuwkomers les volgen met hun leeftijdsgenoten. Ze worden dus niet georiënteerd op basis van niveau, maar op basis van leeftijd. Dit is een weloverwogen keuze van de school, want *“de beste manier om te vermijden dat leerlingen achterstand oplopen, is ze samen het leerproces laten doormaken.”* De schoolloopbaan van elke leerling zo efficiënt en dus zo kort mogelijk houden, is de doelstelling. De anderstalige nieuwkomers les laten volgen met leeftijdsgenoten zou bovendien niet alleen hun welbevinden ten goede komen en hen meer stimuleren om te leren, maar hen ook taliger maken. Daar is de integrale zorgbegeleider rotsvast van overtuigd:

“Ik geloof heel sterk dat de klasgroep de ruimte is die je talig moet maken. Als je die klasgroep talig krijgt, dan volgt de rest vanzelf.”

Maximum zes uur per week volgen anderstalige nieuwkomers in groep klasextern een taalbad. In het begin van het schooljaar ligt de focus heel sterk op het aanleren van schooltaal, bijvoorbeeld: Wat is een pen? Wat is een bord?, enz. Naarmate het schooljaar vordert, komen ook concrete lesinhouden aan bod waarbij de desbetreffende leerling problemen ondervindt. Deze problemen kunnen talig zijn van aard, maar evengoed

inhoudelijk. Het aantal klasexterne AN-uren per week blijft constant gedurende het schooljaar, al zijn de meningen hieromtrent binnen het schoolteam verdeeld. Stemmen gaan op om zes uur per week te behouden, terwijl anderen pleiten voor een afbouw van het aantal AN-uren in de loop van het schooljaar. Het schoolteam is het er echter wel unaniem eens over dat het onvermijdelijk is om anderstalige nieuwkomers wekelijks een paar uur uit de klas te halen, maar dit wel beperkt in tijd.

Ondanks het feit dat de anderstalige nieuwkomers een aantal uren in groep klasextern een taalbad volgen, streeft basisschool De Wereldreiziger een geïntegreerde vorm van onthaalonderwijs na. Door wekelijks overleg in de miniteams en geïntegreerd zelfstandig werk in alle leerjaren tracht men via een gedragen onthaalbeleid tegemoet te komen aan de noden van de anderstalige nieuwkomers (en met uitbreiding aan deze van alle leerlingen).

Werken met uilen, tijgers, vlinders en puppy's - Het belang van geïntegreerd zelfstandig werk

Voor elke leerling wordt er binnen basisschool De Wereldreiziger een individueel leertraject op maat uitgestippeld rekening houdend met zijn of haar mogelijkheden en tussentijdse resultaten. Zo ook voor anderstalige nieuwkomers. In een poging om tot beter onderwijs op maat te komen, werd in het schooljaar 2012-2013 in het 5de en 6de leerjaar een doorgedreven vorm van geïntegreerd zelfstandig werk ingevoerd voor het domein spelling. Dit was een succes en bijgevolg werd deze werkvorm het schooljaar daarop ook ingevoerd voor andere domeinen. De dag van vandaag is het geïntegreerd zelfstandig werk volledig ingebed in de school en geïntegreerd in alle leerjaren (met uitzondering van het 1ste leerjaar dat momenteel in een transitiefase zit).

Het geïntegreerd zelfstandig werk wordt visueel in kaart gebracht aan de hand van een planbord. Dit bord visualiseert voor elke leerling op een duidelijke, overzichtelijke manier hoe hij of zij een les moet aanpakken, wat van hem of haar verwacht wordt en tegen wanneer hij of zij klaar moet zijn. Eerder dan een doel op zich is het planbord dus een middel om het zelfstandig leren plannen bij leerlingen te bevorderen. Daarnaast biedt het zelfstandig werk interactiekansen tussen leerlingen onderling.

Het planbord bestaat uit vier delen:

- 1) **De niveaubepaling:** de school werkt met vier niveaus die elk door een dier weergegeven worden.

De indeling volgens niveau hangt sterk af van de manier waarop differentiatie door de leerkracht aangeboden wordt. De indeling verschilt dus van leerkracht tot leerkracht. Zo kan bijvoorbeeld een knappe, zelfstandige leerling die voor getalenkennis goed scoort bij de uilen ingedeeld worden, terwijl hij of zij voor spelling eerder bij de vlinders thuis hoort. De term 'niveaubepaling' is dus wat misleidend, want je kan deze afbeeldingen evengoed gebruiken om een groepsindeling aan te geven.

- 2) **Het eigenlijke planbord:**

planbord	naam	naam	naam	naam	naam	naam	naam
taak							
taak							
taak							
taak							
taak							

De leerkracht plaatst in de eerste kolom van het planbord een kaartje met een korte omschrijving van de les (i.c. een verwijzing naar het domein waarbinnen de opdracht valt en naar de desbetreffende lesfiche). Bijvoorbeeld les 13: de staartdeling.

Voor elke leerling voorziet de leerkracht vervolgens een kolom met zijn of haar naam. Op het einde van elke rij (niet zichtbaar op de figuur) schrijft de leerkracht in de bijhorende kolom de datum waartegen de opdracht klaar moet zijn. Ook kan aangegeven worden hoe de opdracht verbeterd moet worden: klassikaal, individueel of via een verbeter sleutel.

De leerlingen kunnen op het planbord via een symbool (met velcro) aangeven wanneer ze aan een opdracht beginnen en wanneer ze deze afgewerkt hebben. Binnen basisschool De Wereldreiziger gebruikt men onderstaande symbolen:

Ik ben begonnen aan de opdracht

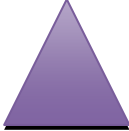

Ik ben klaar met de opdracht.

In het 5de en 6de leerjaar wordt het blauw kruis binnenkort vervangen door een duim (naar boven, naar beneden of naar opzij) zodat elke leerling kan aangeven in welke mate de leerling vindt dat hij of zij de opdracht goed volbracht heeft. In het 3de en 4de leerjaar wordt het symbool vervangen door een smiley zodat elke leerling kan aangeven in welke mate hij of zij de opdracht leuk vond. Dit bij wijze van zelfevaluatie. Inmiddels wordt ook gebruik gemaakt van een symbolisch vraagteken waarmee de leerling kan aantonen dat hij of zij hulp nodig heeft. De leerkracht krijgt door één blik op het planbord dan een beeld van wie waarmee bezig is en wie hulp nodig heeft. Zo kan de leerkracht ingrijpen waar nodig en hulp aanbieden op maat.

- 3) **De legende:** het is belangrijk als leerkracht een legende te voorzien van alle gebruikte symbolen zodat de leerling hier steeds op kan terugvallen. Een voorbeeld:

NEDERLANDS		WISKUNDE	
 luisteren		 getal-kennis	
 spreken		 bewerkingen	
 lezen		 meten	
 schrijven		 meetkunde	
 taalbeschouwing		WO	
FRANS		 techniek	
 luisteren		 mens	
 spreken		 natuur	
 lezen		 maatschappij	
 schrijven		 Tijd	
 Mondelinge interactie		 ruimte	
		 verkeer	

- 4) **Het mapje met lesfiches en opdrachtenfiches:** in dit mapje zit alle informatie die de leerling nodig heeft om zelfstandig aan de slag te gaan. Per les of opdracht zit een fiche in het mapje waarin het verloop per niveaugroep omschreven staat. Een voorbeeld:

				Les 18: medeklinker-klinker-medeklinker woorden (mkm-woorden)			
Info: gebruik je woordenlijst op pagina 16.							
	Blz	Oef	Hulp				
	20	1					
	20	2					
	20	3					
	21	4					
	21	5					
	21	6					

Dit is een standaardfiche. Elke leerkracht zoekt best zelf naar een manier om fiches op te stellen. Dit rekening houdend met de vooropgestelde werkvormen voor de verschillende niveaugroepen.

Geïntegreerd zelfstandig werk via dit planbord biedt de nodige ruimte voor pre-teaching, verlengde instructie of andere werkvormen om de zwakkere leerlingen, maar ook de sterkere bij te sturen waar nodig. Dit praktijkvoorbeeld toont aan dat het niet per definitie een tool is voor anderstalige nieuwkomers, maar geschikt is voor alle leerlingen ongeacht niveau of leeftijd.

Cześć, bonjour, halo – De plaats van de thuistaal op school

Binnen basisschool De Wereldreiziger wordt de thuistaal als een meerwaarde of “*een rijkdom*” beschouwd. Het maakt deel uit van de identiteit van de leerling. Het schoolteam vindt het bijgevolg niet meer dan logisch dat de thuistaal een waardevolle plaats krijgt binnen de school. Via tal van acties wordt zowel bij de leerlingen als bij de leerkrachten taalinteresse gecreëerd voor de verschillende thuistalen. De school organiseert aan het begin van het schooljaar bijvoorbeeld twee weken welkomstweken waarin de thuistaal van de leerlingen een prominente plaats krijgt binnen bijvoorbeeld kringgesprekken. Verder worden namen in verschillende

thuisstalen geschreven, wordt er een grote vlag gemaakt waarin de vlaggen van de leerlingen één grote vlag van De Wereldreiziger vormen, komen ouders vertellen over hun thuistaal, worden speeddates rond thuistaal georganiseerd, enz. Ook een thuistaalbibliotheek en thuisstalenkoor zijn voorbeelden van concrete acties die voortgevloeid zijn uit de stuurgroep 'Thuisstalen'. Hoewel de officiële schooltaal Nederlands is, krijgt de thuistaal dus een centrale plaats binnen de school. Toch is het "zoeken naar een evenwicht" getuigt leerkracht Y:

"Enerzijds moet je dat kunnen toelaten, maar anderzijds moet je bewaken en ervoor zorgen dat ze zich niet alleen nog op elkaar toespitsen en nog alleen daartoe komen. Anders vallen ze ook stil. Dan evolueren ze niet."

In de meeste klassen geldt de onuitgesproken regel dat er Nederlands gesproken wordt, maar anderstalige nieuwkomers mogen de eerste weken ook communiceren in hun moedertaal. Dit al dan niet vertaald door een klasgenoot die dezelfde taal spreekt. Het gebruik van pictogrammen kan ook een hulp zijn. Toch is en blijft het welbevinden het allerbelangrijkste. Pas als anderstalige nieuwkomers zich goed voelen in de klas, zich welkom voelen op school, kunnen zij tot leren komen getuigt leerkracht X.

"Blijven nadenken, blijven vernieuwen en blijven meten"

Basisschool De Wereldreiziger heeft een lange weg afgelegd. Het team heeft doorheen de jaren sterk getimmerd aan een integraal beleid waarin de waarden en overtuigingen van het ganse schoolteam ten volle tot hun recht komen. Dat integraal beleid heeft ook geleid tot een meer geïntegreerde klaswerking waar anderstalige nieuwkomers via het planbord toch de kans hebben om samen met hun leeftijdsgenoten les te volgen. Het planbord is een krachtig middel om tot leren te komen dat bovendien niet alleen de anderstalige nieuwkomers, maar alle leerlingen ten goede komt. Toch is de school nog steeds zoekende in wat beter kan.

Het bewaken van het evenwicht tussen "vrije tijd en werktijd" is bijvoorbeeld een uitdaging. Er wordt een hoge mate van flexibiliteit van het schoolteam verwacht, al wordt dit deels opgevangen door de kracht van de miniteams. Ook het niet vervallen in vaste afspraken is een veelvoorkomende valkuil getuigt de integrale zorgbeleider:

"Er is altijd een zucht naar 'Laat ons dit bijhouden en borgen.' Dat is juist. Je moet borgen, zoveel mogelijk, maar je moet er ook voor zorgen dat je door het borgen niet terug vast komt te zitten in een keurslijf dat voor de leerlingen die nu in uw klas zitten heel goed is, maar misschien voor de leerlingen van volgend jaar niet zo erg goed."

Verder is het geïntegreerd zelfstandig werk via het planbord tijdsintensief. Het ontwikkelen van de les- en opdrachtenfiches vergt tijd en energie, al worden de klasleerkrachten twee uur per week vrij geroosterd om hieraan te werken. De integrale zorgbeleider neemt dan de klas over. Daarnaast is het klasmanagement tijdens het geïntegreerd zelfstandig werk *“onvoorspelbaarder”* en bestaat de uitdaging als leerkracht eruit om *“de stilte en controle los te laten.”* Dat is één van de grootste obstakels die leerkrachten kan weerhouden om met het planbord te starten. Wat dat laatste betreft, is het schoolteam nog zoekende naar welke *“ingrepen”* hieraan tegemoet kunnen komen.

Durven verbeteren is het motto van basisschool De Wereldreiziger. Zoals de filosoof Søren Kierkegaard reeds opperde: *“Durven is even de grond onder je voeten verliezen, niet durven is je leven verliezen.”* Dit citaat is niet alleen de openingszin van het schoolwerkplan van de school, maar het is ook de rode draad die kenmerkend is voor het gedachtengoed en de aanpak van het schoolteam. Verandering is er structureel ingebed. Om te vermijden dat het een proces van *“trial and error”* is en blijft, worden inzichten uit de meta-analyses van Robert J. Marzano en John Hattie gehanteerd om te *“blijven nadenken, blijven vernieuwen en blijven meten.”*

2.2 Basisschool Pius X: *“Onze school is niet zomaar een school”*

Situering

Basisschool Pius X is gelegen op het Kiel, een multiculturele wijk aan de rand van Antwerpen. Het multiculturele karakter van de wijk weerspiegelt zich in een leerlingenpopulatie die zowel gekleurd als *“polyglot”* is.

Directie: “Onze leerlingen zijn 98% van andere origine. Ze spreken tussen half 9 en half 4 Nederlands. Buiten die uren spreken ze thuis een andere taal.”

Cijfers van het schooljaar 2013-2014 wijzen verder uit dat 93% van de leerlingen voldoen aan één of meerdere van de GOK-criteria. Pakweg vijftien jaar geleden lag dit GOK-percentage een stuk lager, maar mede door de socio-culturele mobiliteit in de buurt is dit percentage de afgelopen jaren sterk gestegen. De school heeft bijgevolg zijn aanpak afgestemd op de ‘gekleurde’ instroom en wil met een *“positieve kijk elk kind alle kansen bieden”*. De capaciteiten van de individuele leerling staan daarbij met stip op nummer één.

Het ganse schoolteam gaat positief, maar ook pro-actief te werk om kwaliteitsvol onderwijs op maat te leveren. Daarnaast wil men een veilige thuishaven of een *“warm nest”* bieden waar de leerlingen de kans krijgen zich ten volle te ontplooiën. Dit houdt ook respect hebben voor elkaar en voor elkaars cultuur en religie in, getuigt de AN-leerkracht:

“Wij staan open voor alles zolang er maar respect langs beide kanten is. Wij proberen vooral verdraagzaamheid bij te brengen zodat de leerlingen elkaar aanvaarden in hun verschillen.”

Binnen basisschool Pius X wordt dit breed onder de aandacht gebracht. Momenteel loopt er bijvoorbeeld een actie om het liegen en pestgedrag aan banden te leggen om zo duidelijk te maken dat je *“niemand aanvalt op zijn eigenheid.”* Ook de leerkrachten niet. Respect voor de eigen identiteit van de leerlingen én die van de leerkrachten wordt binnen de school hoog in het vaandel gedragen.

Basisschool Pius X is dus *“niet zomaar een school.”* Het is een school die openstaat voor iedereen ongeacht cultuur of religie en die vanuit een positieve, pro-actieve aanpak onderwijs op maat nastreeft. Nadruk ligt op leren en sociale vaardigheden zonder hierbij de andere talenten van de leerlingen uit het oog te verliezen. Dit alles in een veilig schoolklimaat zodat de leerlingen effectief tot leren kunnen komen.

Een individueel traject in combinatie met een klasextern taalbad

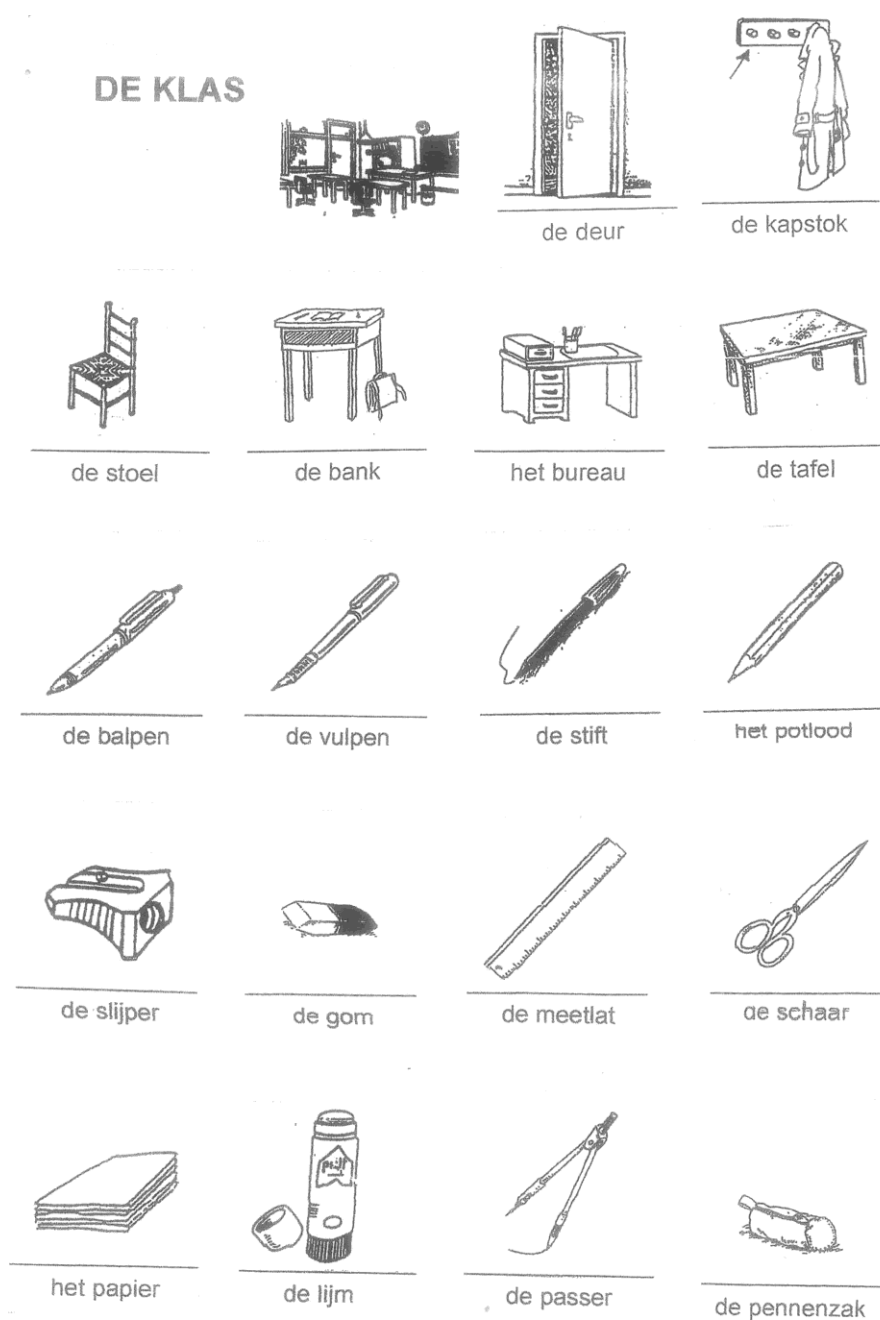
Basisschool Pius X is een school die ook openstaat voor anderstalige nieuwkomers. Momenteel telt de school 380 leerlingen waarvan 12 anderstalige nieuwkomers en 13 gewezen anderstalige nieuwkomers. Deze cijfers zijn uiteraard relatief aangezien inschrijving mogelijk is gedurende het ganse schooljaar. Wegens capaciteitstekort is men dit schooljaar echter genoodzaakt om anderstalige nieuwkomers te weigeren, want *“de limiet is bereikt. De klassen zitten vol.”*

Deze doelgroep vergt een specifieke aanpak en dit vertaalt zich binnen de schoolmuren in een semi-geïntegreerde klaswerking waarbij anderstalige nieuwkomers les volgen met hun leeftijdsgenoten. In uitzonderlijke gevallen wordt een anderstalige nieuwkomer één jaar lager geplaatst, maar dit is het absolute maximum. Ongeacht de klas waarin hij of zij op dat moment zit, krijgt een anderstalige nieuwkomer een individueel traject aangemeten dat afgestemd is op diens niveau.

Directie: “Zo is er een anderstalige nieuwkomer in het 6de leerjaar die een individueel traject volgt en die in het 3de of 4de leerjaar taal en wiskunde gaat volgen, maar die de rest van de leerstof volgt in de hogere klas.”

Het volgen van een individueel traject is echter niet exclusief voorbehouden voor anderstalige nieuwkomers. Ook niet anderstalige nieuwkomers die moeilijkheden ondervinden voor taal of wiskunde kunnen instappen in een individueel traject op maat. Dit is conform de schoolvisie.

Anderstalige nieuwkomers volgen daarnaast dagelijks anderhalf uur een klasextern taalbad bij de AN-leerkracht. Dit individueel of in groep en gedurende het ganse schooljaar. Tijdens dit taalbad leren zij spelenderwijs het Nederlands aan de hand van door de AN-leerkracht zelf samengestelde werkbundels. Deze omvatten een veelheid aan oefeningen over een welbepaald thema, bijvoorbeeld de klas, de tijd (inclusief de dagen van de week, maanden en seizoenen), het lichaam, enz. De moeilijkheidsgraad neemt toe naarmate de werkbundel vordert, maar visuele ondersteuning is en blijft een rode draad doorheen de ganse bundel. Onderstaande pagina's uit de werkbundel 'De klas' illustreren dit:

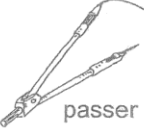

Wat hoort in de boekentas? Wat hoort in de sporttas?

Kleur de boekentas groen.

Sommige spullen stop je in je boekentas. Omcirkel die met groen.

Kleur de sporttas blauw.

Sommige dingen stop je in je sporttas. Omcirkel die met blauw.

			
handdoek	boekentas	sporttas	penseel
			
pennenzak	pen	schaar	sokken
			
T-shirt	passer	gom	stift
			
ringmap	broek	lat	schoenen

Toch volgt de AN-leerkracht geen vast lesprogramma:

“De leerlingen leiden mij. Het is altijd anders. Ik kan niet zeggen van: ‘Ik doet eerst dit en dan dat’. (...) Hetgeen ik vast in mijn hoofd heb, is de klasvoorwerpen, de tijd, het lichaam en de kleren, maar daar kom ik praktisch niet allemaal toe omdat die in de klas zodanig meegetrokken worden.”

Naarmate het schooljaar vordert, gaat de AN-leerkracht via pre-teaching ook meer klasparallel werken. Meer concreet gaat de AN-leerkracht dan op voorhand nieuwe leerstof aanbieden zodat de anderstalige nieuwkomers een ‘voorsprong’ hebben op hun klasgenoten en de klassikale instructie beter kunnen volgen. Dankzij deze preventieve aanpak worden moeilijkheden sneller gedetecteerd en kan de AN-leerkracht dus korter op de bal spelen. Dit ligt in lijn van de positieve, pro-actieve aanpak waar in de schoolvisie vermelding van wordt gemaakt. Een klasoverschrijdende aanpak naar anderstalige nieuwkomers toe is afwezig binnen basisschool Pius X. In die zin leunt het onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers eerder aan bij een semi-geïntegreerde vorm van onthaalonderwijs.

Pistache & co – De mascotte(s) van de school om tot leren te komen

Om effectief tot leren te komen, moet een leerling zich goed voelen op school. Dat is naast onderwijs op maat ook één van de uitgangspunten van basisschool Pius X. Dit geldt voor alle leerlingen, maar in het bijzonder voor de anderstalige nieuwkomers, getuigt de directie:

“Het veilig en geborgen voelen is stap één bij elke anderstalige nieuwkomer. (...) Het kind moet zich goed voelen en dan pas kunnen we tot leren komen. Een kind dat zich niet goed voelt, leert niet.”

Zich veilig en geborgen voelen wordt binnen de school aanzien als een “basisbehoefte” waaraan voldaan moet worden vooraleer men kan overgaan tot de kerntaak, namelijk het lesgeven an sich. Via de handpop Pistache tracht de AN-leerkracht een veilig leer- en leefklimaat voor de anderstalige nieuwkomers te creëren.

De handpop Pistache is oorspronkelijk afkomstig van een taalsensibiliserings- en initiatiemethode van uitgeverij die Keure die als doel heeft om al spelenderwijs een andere taal te leren. Basisschool Pius heeft deze methode in het verleden aangeschaft. De AN-leerkracht volgt de methode niet, maar gebruikt wel het didactisch materiaal bij wijze van herhaling of “plezante inoefening”. Daarnaast heeft de handpop Pistache een centrale rol binnen de school toegewezen gekregen en fungeert deze als rolmodel naar de anderstalige nieuwkomers toe. De AN-leerkracht vertelt:

“Pistache doet alles voor. Dan zeg ik van: ‘Pistache, neem de rode balpen uit de pennenzak en leg die op de bank.’ Dan doet die dat. Dan zeg ik van: ‘Ali, neem de rode balpen uit jouw pennenzak en leg die op jouw bank.’ (...) Ik gebruik dus de methode niet, maar ik gebruik Pistache. (...) Ondertussen is Pistache ook een begrip geworden op school. De leerlingen komen op de speelplaats spontaan vragen waar Pistache is, hoe het met hem gaat, enz. Alle leerlingen kennen Pistache.”

Naast rolmodel fungeert Pistache ook als vertrouwenspersoon. Zo maakt Pistache anderstalige nieuwkomers op hun eerste schooldag wegwijs in de school en kunnen ze met al hun vragen en/of problemen bij hem terecht. En dat werkt, want *“kinderen spreken sneller tegen een pop dan tegen de leerkracht.”*

Pistache is niet de enige handpop die de AN-leerkracht gebruikt. Ook zijn vriendin Vanilla helpt de leerlingen een handje. Mama Manilla, papa Patrache, oma Pastille en opa Moustache vervoegen het rijtje.

“Een taal die iedereen begrijpt” – De plaats van de thuistaal op school

Binnen basisschool Pius X wordt de thuistaal niet verboden. Noch op de speelplaats, noch in de klas, want *“dat is eigen aan de cultuur. Dat kan je niet loskoppelen van het kind”*, getuigt de directie:

“De leerlingen mogen hun thuistaal gebruiken om met elkaar te communiceren, maar als er iemand bij staat die de taal niet begrijpt, wordt gevraagd te communiceren in een taal die iedereen begrijpt. (. . .) Op de speelplaats bijvoorbeeld spreken we een taal die iedereen begrijpt.”

De leerlingen worden dus aangespoord om Nederlands te spreken, want ze moeten de taal machtig worden. Leerkrachten zullen de leerlingen er dus op attent maken dat het beter is om Nederlands te spreken. De thuistaal verbieden of bestraffen gebeurt echter niet.

Specifiek met betrekking tot de anderstalige nieuwkomers besteedt de AN-leerkracht bij het aanleren van de Nederlands taal ook de nodige aandacht aan de thuistaal. Als zij aan een groep van anderstalige nieuwkomers de opdracht geeft om enkele Nederlandse woorden in te oefenen, gaat zij op haar beurt de uitdaging aan om die desbetreffende woorden in hun thuistaal te leren. Als ze bijvoorbeeld leren tellen in het Nederlands van 1 tot 10, leert de AN-leerkracht tellen van 1 tot 10 in het Arabisch, het Syrisch of eender welke taal. Dit om aan te tonen dat het ook voor haar moeilijk is om een vreemde taal te leren. Deze aanpak sluit aan bij de positieve aanpak die basisschool Pius X vooropstelt en de rol van een veilig en geborgen schoolklimaat.

Wat levert het op?

Samenvattend tracht basisschool Pius X vanuit een positieve, pro-actieve aanpak onderwijs op maat na te streven bij alle leerlingen, inclusief de anderstalige nieuwkomers. De semi-geïntegreerde klaswerking waarbij anderstalige nieuwkomers les volgen met hun leeftijdsgenoten mits het dagelijks klasextern taalbad Nederlands komt hieraan tegemoet. Toch vergt dit veel energie. Dit niet alleen van de AN-leerkracht, maar van het ganse schoolteam. De onmacht (*“het gevoel telkens weer op diezelfde muur te botsen”*) is en blijft ook een uitdaging die de nodige mate van zelfreflectie en doorzettingsvermogen vraagt. Daarnaast geeft de AN-leerkracht eerlijk toe dat als *“strengere leerkracht die prestatiegericht is en graag vooruitgang ziet”* het – zeker in haar beginjaren als AN-leerkracht – niet altijd eenvoudig was om te blijven geloven in de slaagkansen van de anderstalige nieuwkomers. Toch heeft ze doorgezet en na zeven jaar AN-leerkracht haalt ze nog steeds voldoening uit haar werk.

“Wanneer de anderstalige nieuwkomers mij in januari bij wijze van spreken ‘onder tafel klappen’, dan ben ik telkens verwonderd en denk ik van: ‘Wauw, ze kunnen het. We zijn er.’”

Meer klasintern werken zou volgens de AN-leerkracht nog meer resultaat opleveren, maar ze acht dit binnen de school niet realiseerbaar omwille van de beperkte AN-uren. Ook vraagt dit volgens haar om een mentaliteitswijziging binnen het schoolteam en tevens om de nodige tijd, ruimte en financiële middelen voor bijkomende professionalisering.

De directie hekelt ook het beperkt aantal toegewezen AN-uren en de daaraan verbonden beperkte financiële middelen, want *“met anderhalf uur per week kan een anderstalige nieuwkomer geen Nederlands leren.”* Daarnaast ijvert ze voor een school in het Antwerpse waar anderstalige nieuwkomers uit het basisonderwijs een taalbad van één jaar kunnen volgen om daarna te kunnen doorstromen naar het reguliere basisonderwijs. Dit naar analogie van een school in het Nederlandse Friesland. Ze motiveert haar keuze:

“Dat is mijn droom: een OKAN-school waar anderstalige nieuwkomers tussen de 6 en 12 jaar de mogelijkheid krijgen om te groeien en om de taal te leren zonder druk van leren leren, wereldoriëntatie, godsdienst, enz. Gewoon puur taal. (...) Laat ze dus eerst de taal leren en als ze die kennen, dan kunnen ze in de gewone klas op leeftijd gezet worden.”

Volgens haar zou dit in Antwerpen een mogelijke piste zijn om tegemoet te komen aan de hoge instroom van anderstalige nieuwkomers en hun noden en behoeften om de Nederlandse taal machtig te worden.

2.3 Basisschool Sancta Maria: “Positief, Actief, Creatief en Toekomstgericht”

Situering

Basisschool Sancta Maria is gelegen in Deurne Noord op een boogscheut van het Rivierenhof. Elke dag verwelkomt de school zo’n 512 leerlingen die verspreid over drie vestigingen katholiek onderwijs volgen. Ondanks het katholieke karakter van de school is de leerlingenpopulatie divers. De school telt zowel autochtone als allochtone leerlingen die veelal kansarm en taalzwak zijn. Het GOK-percentages bedraagt 81% wat proportioneel in verhouding is met de socio-culturele samenstelling van de buurt.

Het pedagogisch project van Katholiek Onderwijs Vlaanderen vormt de basis van de eigenlijke schoolwerking. Daarnaast heeft basisschool Sancta Maria een doelgerichte visie die geënt is op de persoonsgebonden waarden

en normen van het ganse schoolteam. Intern staat dit bekend onder de naam “het pact van Sancta Maria”, wat staat voor een **P**ositieve, **A**ctieve, **C**reatieve en **T**oekomstgerichte houding waarvan het ganse schoolteam doordrongen is. De directie licht toe:

“Waarderend coachen bijvoorbeeld zit onder dat positieve, dus met andere woorden niet steeds vertrekken vanuit de problemen, maar focussen op de krachten van de leerlingen en leerkrachten. Actief? Ja, actie ondernemen en dus kort op de bal spelen. Creatief? Dat moet je als leerkracht constant zijn. En toekomstgericht voor grote beslissingen die steeds in het belang van de leerling genomen dienen te worden.”

Dit pact resulteert in een schoolwerking die niet alleen uitgaat van een positieve houding ten aanzien van de mogelijkheden van elke leerling, maar ook van een positieve houding ten aanzien van hun ouders. Respect speelt hier een sleutelrol in. Daarnaast tracht men via onderwijs op maat tegemoet te komen aan de noden en behoeften van de diverse leerlingenpopulatie.

Kort samengevat is basisschool Sancta Maria een school die enerzijds “structuur wil bieden en consequent is” – zowel naar leerlingen als naar ouders – en anderzijds een school die “soepel, kindgericht en op maat werkt.”

Een onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers (OKAN)

In lijn van de ‘gekleurde’ instroom en bovenstaande visie waar onderwijs op maat een belangrijk onderdeel van uitmaakt, heeft basisschool Sancta Maria in 2012 besloten om een onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers (OKAN) in te richten. Dit was een risico, maar een doelbewuste keuze:

Directie: “De voorbije vijftien jaar hadden we wel wat anderstalige nieuwkomers. In het begin waren dat er enkelen en die werden gewoon ook in de klas gezet. Op leeftijd of soms een jaar terug. Dat gaf voor leerkrachten vaak een onzeker gevoel. Ook naar veiligheid van de anderstalige nieuwkomers toe was dat soms wel wat zoeken, maar we hadden daar geen uren voor en geen doordachte visie over. Dan hadden we een groot aanbod van anderstalige nieuwkomers gedurende enkele jaren (. . .) Toen heb ik de keuze gemaakt om voltijds een OKAN-leerkracht aan te nemen. Zo kan je iemand laten professionaliseren en werk je toekomstgericht.”

Een OKAN-klas inrichten was dus een gewaagde zet, want *“het was altijd koffiedik kijken tot 1 september, want dan pas weet je van: ‘Heb ik voldoende uren of niet?’”*. Achteraf bekeken bleek dit een goede beslissing te zijn, want het aantal anderstalige nieuwkomers is doorheen de jaren steevast toegenomen.

Momenteel telt de onthaalklas 11 leerlingen tussen de 7 en de 12 jaar. De jongere anderstalige nieuwkomers worden onthaald in de reguliere kleuterklas. Het maximum van de onthaalklas ligt op 15 leerlingen, hoewel dit cijfer relatief is en veelal afhankelijk van de draagkracht van de klas en deze van de OKAN-leerkracht. Het doel van de OKAN-klas is om anderstalige nieuwkomers die weinig tot geen kennis hebben van de Nederlandse taal voldoende taalvaardig te maken zodat ze kunnen instromen in de reguliere klas, en zo ook tot een betere integratie in de maatschappij komen. In de OKAN-klas wordt er bijgevolg intensief ingezet op het aanleren van de Nederlandse taal. Ook het welbevinden is prioritair, getuigt de OKAN-leerkracht:

“Ik vind het belangrijk dat ze graag naar school komen en dat ze een fijne ervaring hebben. (...) Een veilige, leuke omgeving creëren is prioritair om vlot tot het leren van de Nederlandse taal te komen. Dit ieder op zijn eigen niveau.”

Het dagelijks onthaalmoment in kring is een voorbeeld van hoe de OKAN-leerkracht dit veilig leer- en leefklimaat tracht te creëren. Tijdens dit kringgesprek krijgen anderstalige nieuwkomers de kans om aan de hand van afbeeldingen te visualiseren hoe zij zich die dag voelen. Gevoelens van angst, verdriet of woede worden op die manier benoemd en bespreekbaar gemaakt. Naast het socio-emotioneel doel van het kringgesprek staat taalontwikkeling voorop. Via vragen als ‘Hoe gaat het met jou?’, ‘Hoeveel jaar ben jij?’, enz. stimuleert de OKAN-leerkracht het gebruik van de Nederlandse taal. Ook de dagen van de week, de maanden en de vier seizoenen komen telkens aan bod. Verder heeft de school er bewust voor gekozen om wekelijks met de OKAN-klas te gaan zwemmen om de anderstalige nieuwkomers de nodige tijd en ruimte te bieden zich te ontspannen. De school wil immers dat de leerlingen zich in de eerste plaats goed voelen.

Voor het taalbad Nederlands volgt de OKAN-leerkracht geen vast lesprogramma. Een doorgedreven vorm van differentiatie is aangewezen aangezien zowel gealfabetiseerde als niet-gealfabetiseerde nieuwkomers van uiteenlopende leeftijden samenzitten in de OKAN-klas. Thematisch werk vormt de rode draad doorheen het klasgebeuren. Thema's zoals de klas (inclusief klasvoorwerpen, -meubilair en -afspraken), de tijd, het lichaam, de zintuigen, enz. komen stelselmatig aan bod en dit zowel tijdens het kringgesprek als tijdens de lessen. Ook

geplande uitstappen naar de supermarkt, de dokter, enz. maken hier deel van uit. De hoeveelheid tijd die aan een welbepaald thema gespendeerd wordt, is echter relatief.

OKAN-leerkracht: "Je hebt een doel voor ogen maar je houdt rekening met: 'Wat ga ik doen als dat sneller verloopt? Wat laat ik wegvallen als ik meer tijd nodig heb?' Dat is dagelijkse kost."

De ex-OKAN-leerkracht en huidige GOK-leerkracht bevestigt:

"Je kan niet zeggen: 'Van kwart over 10 tot kwart voor 11 doen we elke dag wiskunde.' Het kan zijn dat je zegt: 'Ik ga rond zintuigen werken en ik ga nu heel de dag allerlei verschillende activiteiten rond zintuigen doen.' Dan werk je heel de dag dus rond hetzelfde thema."

De OKAN-leerkracht werkt dus themagewijs in plaats van vakgebonden. Daarnaast volgt elke anderstalige nieuwkomer een individueel leertraject dat afgestemd is op zijn of haar mogelijkheden en tussentijdse resultaten. Dit vraagt om een doorgedreven vorm van differentiatie die binnen de OKAN-klas invulling krijgt via zelfstandig werk. Elke leerling heeft een 'differentiatieplan' dat een veelheid aan oefeningen of "werkblaadjes" bevat over een welbepaald thema. Deze oefeningen verschillen inhoudelijk van leerling tot leerling, maar kunnen ook identiek zijn. De OKAN-leerkracht licht toe:

"De werkblaadjes zijn afgestemd op het niveau van de leerling, maar hetzelfde werkblaadje kan op verschillende niveaus ingevuld worden. Er wordt een hele dag sterk gedifferentieerd: het kan zijn dat iemand moet knippen en plakken, schrijven, kopiërend schrijven, enz. Het is op niveau van het kind."

Daarnaast biedt deze manier van werken tijd en ruimte om aan een deel van de klasgroep verlengde instructie te geven en/of hen te begeleiden bij zelfstandig werk. Dit komt tegemoet aan de actieve aanpak die basisschool Sancta Maria vooropstelt en biedt voldoende uitdaging op ieders zijn niveau.

"Talen zijn geen knelpunt" – De plaats van de thuistaal op school

Binnen basisschool Sancta Maria wordt de thuistaal gerespecteerd. De leerlingen worden wel aangespoord om Nederlands te spreken, maar de leerkrachten moeten dit zelden tot nooit expliciet vragen. De leerlingen spreken spontaan Nederlands. Zij maken automatisch de klik naar het Nederlands. Dit is een gevolg van het feit dat het Nederlands de gemeenschappelijke taal is die alle kinderen op school delen.

Directie: "De talen zijn geen knelpunt in onze school. (...) We moeten onze leerlingen niet vragen om Nederlands te spreken. (...) Als je leerlingen buiten de school ontmoet, spreken zij onderling ook vaak Nederlands. Dat is naturel. De omgangstaal is vaak de taal die ze hier op school ook spreken. Het blijft wel een uitdaging om de school- en klasomgeving zo taalkrchtig mogelijk te maken. De meertalige leerlingen vragen dus om een doordacht taalbeleid, maar daar werken we aan."

In de OKAN-klas wordt de thuistaal in beperkte mate toegelaten. Dit is een bewuste keuze van de OKAN-leerkracht aangezien vijf van de elf anderstalige nieuwkomers Arabisch spreken. Om uitsluiting te vermijden, wordt de thuistaal toch zoveel mogelijk "afgeblokt". Ingeval van een ruzie bijvoorbeeld liggen de kaarten echter anders. Dan mogen de leerlingen hun gevoelens in hun eigen taal uiten zodat ze niet met de opgekropte woede of frustraties blijven zitten. Dit voorbeeld wijst wederom op het belang van een positief welbevinden dat binnen de school hoog in het vaandel gedragen wordt. Ook het feit dat de OKAN-leerkracht bij het aanleren van nieuwe woordenschat de Nederlandse woorden in de thuistaal van de anderstalige nieuwkomers leert, getuigt hiervan.

"Een richting durven kiezen en durven falen"

Basisschool Sancta Maria nam in 2012 met de inrichting van een onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers een gewaagd risico. Inmiddels is de school erin geslaagd een doordachte OKAN-werking uit te bouwen waar welbevinden centraal staat. Vanuit een **P**ositieve, **A**ctieve, **C**reatieve en **T**oekomstgerichte aanpak tracht de OKAN-leerkracht een veilige leer- en leefomgeving te creëren waar anderstalige nieuwkomers zich veilig en geborgen voelen. Daarnaast tracht ze via een gedifferentieerd aanbod de Nederlandse taal aan te leren. Dit is echter niet vanzelfsprekend. Er blijken weinig tot geen methoden voor het basisonderwijs te bestaan die specifiek gericht zijn op het aanleren van de Nederlandse taal aan anderstalige nieuwkomers. Ook op vlak van differentiatie is het zoeken naar wat werkt en wat niet. In de OKAN-klas wordt er via zelfstandig werk gedifferentieerd naargelang niveau. De kunst bij deze werkwijze bestaat erin om voldoende uitdaging te bieden op ieders zijn niveau. De OKAN-leerkracht geeft eerlijk toe dat zij hierin nog zoekende is. Ook de werklast valt niet te onderschatten. Dit weegt echter niet op tegen de voldoening die het harde werk oplevert.

"Het blijft een uitdaging en het vraagt een extra inspanning van de school, maar je doet dat gewoon graag voor die kinderen. Als je die oogskes ziet glinsteren, dan ... Ik doe dat heel graag en dan heb je er veel voor over."

Verder vraagt de inrichting van een OKAN-klas van het ganse schoolteam een grote mate van flexibiliteit. Als directie bijvoorbeeld moet je flexibel zijn met de beperkte toegewezen AN-uren en indien nodig enkele uren afsnoepen van de toegewezen GOK-uren. Ook anderstalige nieuwkomers in overtal nemen, is een 'opoffering' die je als school moet maken, maar *"als je dat als school niet wilt, dan ga je nooit een OKAN-klas kunnen inrichten."* De vraag die je je als school dus moet stellen, is of je het oké vindt dat anderstalige nieuwkomers voorrang krijgen?

Volgens de directie moet je *"een richting durven kiezen en durven falen."* Zij geeft eerlijk toe dat ze als school nog steeds zoekende zijn. Momenteel volgen enkele leden van het schoolteam een tweejarige opleiding tot taalbeleidsexpert met het oog op het implementeren van een gedragen taalbeleid op school. De opleiding komt tegemoet aan het huidige taalbeleid door de nodige tools aan te bieden om dit naar een hoger niveau te tillen. Ook stimuleert deze opleiding het reflectief vermogen van de deelnemende leerkrachten (en met uitbreiding van het ganse schoolteam). Het geeft hen de tijd en ruimte om een gedeelde visie te ontwikkelen rond bijvoorbeeld het toelaten en gebruik van de thuistaal. De school zit dus volop in een transitiefase waar kritisch en weloverwogen met het ganse schoolteam nagedacht wordt over hoe het taalbeleid vormgegeven moet worden opdat iedereen zich hierin kan vinden en eraan kan bijdragen.

Deel 3

Een beschouwende kijk op de praktijkvoorbeelden

3.1 Sterkte-zwakteanalyse (SWOT-analyse)

3.2 Aanbevolen literatuur en websites

Inleiding

Uit de praktijkvoorbeelden blijkt nogmaals dat er in het basisonderwijs geen 'one size fits all' of wonderformule bestaat voor de invulling van het onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers. In de drie Antwerpse basisscholen is de organisatie van het onthaalonderwijs sterk verschillend, maar de drijfveer is dezelfde: een veilig schoolklimaat creëren waar anderstalige nieuwkomers zich geborgen voelen zodat ze tot leren kunnen komen. De focus ligt hierbij op het aanleren van het Nederlands met de schooltaal als vertrekpunt. Via doorgedreven vormen van differentiatie trachten de basisscholen de taalontwikkeling bij anderstalige nieuwkomers te stimuleren. Dit blijkt allesbehalve evident. Per individuele leerling is het aftasten wat werkt en wat niet. Het is een continu proces van *"trial and error"*.

In dit derde en laatste deel van deze inspiratiebrochure vormt een sterkte-zwakteanalyse (SWOT-analyse) de basis voor een overkoepelende reflectie. Deze SWOT-analyse bouwt verder op de pijlers van een sterk beleidsvoerend vermogen en mondt vervolgens uit in een besluit waarin concrete randvoorwaarden geformuleerd worden om onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs in te richten.

3.1 Sterkte-zwakteanalyse (SWOT-analyse)

Op basis van de praktijkvoorbeelden hebben we getracht een overkoepelende SWOT-analyse te maken van het onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers. Het gaat om een overkoepelde SWOT-analyse, dus dit wil zeggen dat deze een globaal kader biedt van de sterktes, zwaktes, bedreigingen en kansen van het onthaalbeleid in de drie Antwerpse basisscholen tezamen. Dit betekent niet dat deze kenmerken in alle drie de scholen aanwezig zijn, maar eerder in meer of mindere mate.

De SWOT-analyse^x brengt de **Strengths**, **Weaknesses**, **Opportunities** en **Threats** van de schoolteams in kaart. Vrij vertaald betekent dit: de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen. De sterkte en zwakke punten slaan op interne kenmerken die eigen zijn aan de scholen in kwestie. Deze kenmerken zeggen niet alleen iets over de mogelijke drempels binnen een school, een klas of een aanpak van een leerkracht, maar ook over de aanwezige kwaliteiten. De kansen en bedreigingen daarentegen slaan op ontwikkelingen, gebeurtenissen en invloeden waaraan scholen onderhevig zijn. Ze zijn dus school-extern.

INTERNE KENMERKEN	STERKTES <ul style="list-style-type: none"> ▪ Expertise wat anderstalige nieuwkomers betreft ▪ Aandacht voor welbevinden ▪ Onderwijs op maat ▪ Innovatief en reflectief vermogen 	ZWAKTES <ul style="list-style-type: none"> ▪ Geïntegreerd schoolbeleid waarvan het onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers onderdeel is ▪ Gezamenlijke doelgerichtheid ▪ Doeltreffende communicatie
EXTERNE KENMERKEN	KANSEN <ul style="list-style-type: none"> ▪ Evaluatie van beleidsvoerend vermogen ▪ Kennisdeling en -ontwikkeling met andere basisscholen die onthaalonderwijs inrichten ▪ Open houding ten aanzien van de meertaligheid op school 	BEDREIGINGEN <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ruimtegebrek ▪ Beperkte aanvullende lestijden ▪ Financiering enkel vanaf een minimum aantal anderstalige nieuwkomers

Bovenstaande SWOT-analyse staat nauw in relatie met de pijlers van het beleidsvoerend vermogen van de scholen^x. Deze pijlers zijn:

- 1) **Doeltreffende communicatie:** de mate waarin men als schoolteam doeltreffend communiceert met alle actoren en partners van de school;
- 2) **Ondersteunende professionele en persoonlijke relaties:** de mate waarin leerkrachten en directies elkaar ondersteunen en samenwerken. Dit zowel op professioneel als op persoonlijk vlak;
- 3) **Gedeeld leiderschap:** de mate waarin andere personeelsleden ook participeren in (de leiding van) de school zodat brede betrokkenheid hand in hand gaat met sterk leiderschap;
- 4) **Gezamenlijke doelgerichtheid:** de mate waarin het schoolteam op eenzelfde golflengte zit en een gezamenlijk doel nastreeft dat in overeenstemming is met de visie die de school vooropstelt;
- 5) **Responsief vermogen:** de mate waarin een school gepast weet te reageren op vragen, eisen of verwachtingen die door externen aan een school worden gesteld;

- 6) **Innovatief vermogen:** de mate waarin het schoolteam in staat is om vernieuwingen op een succesvolle manier door te voeren;
- 7) **Geïntegreerd beleid:** de mate waarin alle verschillende onderdelen van het beleid van de school op elkaar afgestemd zijn en samen één beleid vormen;
- 8) **Reflectief vermogen:** de mate om zichzelf, de klaswerking of het schoolbeleid in vraag te stellen en na te denken over mogelijke verbeteringen.

We gaan vervolgens na in welke mate bovenstaande pijlers van het beleidsvoerend vermogen aanwezig zijn in de praktijkvoorbeelden en welke lessen we al dan niet kunnen trekken om een krachtig onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers vorm te geven.

Sterktes

We merken op dat alle drie de scholen in de loop van de jaren **expertise** opgebouwd hebben **rond anderstalige nieuwkomers**. Ze hebben er doelbewust voor gekozen om een onderwijsaanbod voor hen uit te werken en zijn bijgevolg zowel binnen de schoolmuren als buitenshuis actief op zoek gegaan naar inspiratie. Binnen de schoolmuren vertaalt dit zich in expertise-uitwisseling op zowel formele als informele basis. De stuurgroep *'Thuistalen'* binnen basisschool De Wereldreiziger is daar een concreet voorbeeld van. Buitenshuis doet men veelal inspiratie op via inspirerend materiaal en nascholingen met betrekking tot taalbeleid en taalstimulering.

Zowel basisschool Pius X als Sancta Maria volgen bijvoorbeeld op dit moment een tweejarig durende opleiding tot taalbeleidsexpert die het Centrum voor Taal en Onderwijs (CTO) organiseert in samenwerking met afdeling Onderwijsbeleid van de stad Antwerpen. Deze opleiding biedt hen de nodige handvaten om een krachtig taalbeleid op school verder uit te bouwen. Dit getuigt eveneens van een **innovatief vermogen**. Dat vermogen vereist tegelijkertijd ook een zekere mate van reflectie om na te denken over wat goed gaat en wat beter kan. In de drie praktijkvoorbeelden zien we dit **reflectief vermogen** ook terugkomen in die zin dat de scholen hun eigen klaspraktijk in vraag durven stellen om te *"blijven nadenken, blijven vernieuwen en blijven meten."*

Ten tweede zien we dat de drie scholen bevlogen zijn door een gezamenlijke drijfveer, namelijk de wil om een veilig schoolklimaat te creëren waar anderstalige nieuwkomers zich geborgen voelen zodat ze tot leren kunnen komen. Het **welbevinden** wordt daarbij prioritair gezien ten aanzien van het leren van de Nederlandse taal.

Zowel basisschool De Wereldreiziger als Sancta Maria zetten sterk in op een dagelijks onthaalmoment in kring om gevoelens van angst, verdriet of woede bespreekbaar te maken. Basisschool Pius X daarentegen tracht via het gebruik van handpop Pistache een vertrouwensband met de anderstalige nieuwkomers op te bouwen. Daarnaast fungeert Pistache tijdens het taalbad Nederlands ook als rolmodel bij bijvoorbeeld de inoefening van Nederlandse begrippen. Daarbij aansluitend delen de drie basisscholen een gemeenschappelijke visie ten aanzien van **onderwijs op maat**. Zoals de regelgeving het voorschrijft, werken ze voor iedere anderstalige nieuwkomer een individueel werkplan of leertraject uit dat afgestemd is op diens niveau. Dit wordt actief opgevolgd en op regelmatige basis geëvalueerd, hetzij in de miniteams, hetzij in samenspraak met de zorgcoördinator, GOK- leerkracht en/of SES-leerkracht.

Zwaktes

Naast de sterktes worden de scholen ook geconfronteerd met tal van uitdagingen die in de SWOT-analyse onder de noemer '**zwaktes**' of 'weaknesses' ondergebracht worden. Persoonlijk vinden wij dat deze term een negatieve connotatie heeft en daarom spreken wij liever van uitdagingen in plaats van zwaktes.

Een uitdaging die we in de praktijkvoorbeelden steeds zien terugkeren, is de moeilijkheid om een **geïntegreerd schoolbeleid** te ontwikkelen **waar het onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers onderdeel van uitmaakt**. Naast een goede taakverdeling, vereist dit een gezamenlijke visie die overkoepelend is voor alle beleidsdomeinen. Het uitwerken van een gezamenlijke visie loopt in de praktijk vaak samen met leerkrachten die aan het experimenteren slaan. In Basisschool De Wereldreiziger bijvoorbeeld hebben de klasleerkrachten van het 5de en 6de leerjaar in het schooljaar 2012-2013 geëxperimenteerd met een doorgedreven vorm van geïntegreerd zelfstandig werk voor het domein spelling. Deze experimenteerfase was noodzakelijk om met eigen ogen te ervaren of de nieuwe aanpak al dan niet werkte en voor anderstalige nieuwkomers (en met uitbreiding voor alle leerlingen) het verschil maakte.

De dag van vandaag is het geïntegreerd zelfstandig werk volledig ingebed in de school en geïntegreerd in alle leerjaren (met uitzondering van het 1ste leerjaar dat momenteel in een transitiefase zit). Het is dus een succesverhaal. Toch is en blijft het belangrijk dat de focus niet uit het oog verloren wordt en alle neuzen in dezelfde richting wijzen. Om daartoe te komen, moet er in een school een cultuur van openheid, vertrouwen en brede verantwoordelijkheid heersen. Dit ligt in het verlengde van de tweede uitdaging waar de scholen voor staan, namelijk een **gezamenlijk doel** nastreven. Deze uitdaging hangt op zijn beurt nauw samen met de derde uitdaging die een **doeltreffende communicatie** vooropstelt.

In dit verhaal komen verschillende pijlers van het beleidsvoerend vermogen terug. Om tot een geïntegreerd schoolbeleid te komen waar het onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers deel van uitmaakt, moeten als het ware de verschillende pijlers van het beleidsvoerend vermogen als een puzzel in elkaar passen. Om de losse puzzelstukken te doen passen en de minste weerstand te veroorzaken, is het van belang dat leerkrachten actief betrokken worden bij beslissingen. Het is belangrijk dat ze zich kunnen vinden in de uitgetekende beleidslijnen, de daaraan gekoppelde acties en dat deze acties tot slot binnen de schoolvisie passen. Dit blijkt een moeilijke oefening te zijn waar de ene school meer mee worstelt dan de andere. De kwaliteit van het onthaalonderwijs dreigt hierdoor onder druk komen te staan.

Kansen

In de praktijkvoorbeelden schuilen verder tal van kansen die naar onze mening ingezet kunnen worden om het onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers naar een hoger niveau te tillen. Zo lijkt het ons interessant om als school via het zelfevaluatie-instrument van Vanhoof, Deneire en Van Petegem (2012)^x het **beleidsvoerend vermogen onder de loep** te nemen. Het instrument kan ingevuld worden door één of meerdere leerkrachten, directieleden en andere medewerkers. Het kan een aanzet zijn om te reflecteren over hoe je als school beleid voert (in het kader van onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers) en wat daarin de mogelijke sterke en zwakke punten zijn. Daarnaast biedt het inzicht in de percepties van hoe betrokken leerkrachten (en met uitbreiding het ganse schoolteam) de beleidskracht van de school ervaren.

Daarnaast lijkt het ons zinvol om met andere basisscholen die onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers inrichten **expertise te delen en ervaringen uit te wisselen**. Wij denken bijvoorbeeld aan de oprichting van een netwerk van Antwerpse basisscholen die onthaalonderwijs aanbieden én dit over de scholengemeenschappen en netten heen. Dit netwerk kan op regelmatige basis samenkomen en via intervisie expertise delen, ervaringen uitwisselen en komen tot (zelf)reflectie. Uit de praktijkvoorbeelden blijkt hier zowel vraag naar te zijn als bereidheid om zich daartoe te engageren. Verschillende actoren zouden hierin een faciliterende rol kunnen opnemen.

Tot slot beschikken anderstalige nieuwkomers over een talig repertoire. Het zou een gemiste kans zijn om hier als school niet op in te spelen. **Positief omgaan met de talige diversiteit** binnen de klasmuren biedt immers tal van voordelen én dit voor alle leerlingen. Naast cognitieve voordelen zoals de ontwikkeling van een metalinguïstisch bewustzijn en metacognitieve vaardigheden^x heeft onderzoek aangetoond dat de talige diversiteit binnen de klasmuren de leerlingen een beter inzicht verschafft in de talige diversiteit in de wereld en

ze bijgevolg een open houding ten aanzien van deze ontwikkelen. Verder motiveert dit hen om nieuwe talen te leren. Ook komt dit het welbevinden ten goede. En leerlingen die zich goed voelen op school, zullen zich sneller betrokken voelen bij het leren en dus betere schoolprestaties behalen.^x Op de website *Metrotaal* vind je tal van ideeën hoe je de thuistaal van anderstalige nieuwkomers een betekenisvolle plaats kan geven binnen de klas, gaande van liedjes zingen in alle thuishalen tot het voorlezen van meertalige (prenten)boeken.

Bedreigingen

Mogelijke bedreigingen die de basisscholen uit de praktijkvoorbeelden rapporteerden (met uitzondering van het **ruimtegebrek**), zijn veelal het gevolg van de financieringsvoorwaarden die het huidig regelgevend kader oplegt. De **beperkte aanvullende lestijden** bijvoorbeeld begrenzen de scholen in hun mogelijkheden. De lestijden gaan tevens ook voorbij aan de heterogeniteit die de anderstalige nieuwkomers typeert.

Elke anderstalige nieuwkomer heeft recht op een gelijk aantal aanvullende lestijden, maar er zijn grote verschillen in taalontwikkeling tussen gealfabetiseerde en niet-gealfabetiseerde nieuwkomers. Daarbij aansluitend maken **scholen** die **slechts enkele anderstalige nieuwkomers** als regelmatige leerling ingeschreven hebben **geen aanspraak op aanvullende lestijden**. Zij moeten roeien met de riemen (lees: financiële middelen) die ze hebben, want in de praktijk moeten zij in principe wel onthaalonderwijs aanbieden. Deze scholen zijn bijgevolg genoodzaakt om op basis van andere lestijden onthaalonderwijs in te richten. Dit zet de kwaliteit van het onderwijs onder druk.

Samenvattend zou een flexibilisering van het onthaalonderwijs tegemoet komen aan bovenstaande bedreigingen. Vanuit het expertisenetwerk dat eerder ter sprake kwam, zou naast kennisdeling nog andere beleidsaanbevelingen geformuleerd kunnen worden. Wij geloven heel sterk in de kracht van dit netwerk en zijn ervan overtuigd dat dit zou kunnen bijdragen aan structurele veranderingen op beleidsvlak. Het netwerk is dan ook een onmisbare partner bij intersectoraal overleg.

3.2 Aanbevolen literatuur en websites

- Cornelis, K., Huybrechts, J. & Van den Bergh, R. (2009). *Samen bouwen aan sterk schoolbeleid. Handleiding en werkvormen*. Antwerpen: afdeling algemeen onderwijsbeleid i.s.m. uitgeverij Plantyn. Geraadpleegd op http://onderwijsantwerpen.be/sites/default/files/docs/Brochure_Samen_Bouwen_Aan_Sterk_Schoolbeleid.pdf
- Vanhoof, J., Deneire, A., & Van Petegem, P. (2012). *Waar zit beleidsvoerend vermogen in (ver) scholen?*. Mechelen: Wolters Plantyn.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2006a). *Omzendbrief BaO/2006/03 van 30/06/2006*. Geraadpleegd op <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13800>
- <http://www.anderstaligenieuwkomers.be>
- <http://www.cteno.be>
- <http://www.metrotaal.be>
- <http://www.meertaligheid.be>
- <http://www.ond.vlaanderen.be>
- <http://www.onderwijsantwerpen.be>

BESLUIT

Deze inspiratiebrochure is het resultaat van een verkennende studie naar het onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs. Met deze brochure willen we scholen niet alleen informeren over het onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs, maar hen tevens inspireren om in te zetten op een krachtig onthaalbeleid.

Naast een juridisch luik inzake de regelgeving omvat de brochure een beschrijving van drie praktijkvoorbeelden die de vertaalslag maken van theorie naar praktijk. Wij willen nogmaals benadrukken dat er in het basisonderwijs geen 'one size fits all' of wonderformule bestaat voor de invulling van het onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers. Als school moet je de afweging maken welke aanpak het meest tegemoet komt aan de noden van de leerlingen op dat moment én aan de mogelijkheden van de school.

Een onthaalklas kan voor sommige anderstalige nieuwkomers in sociaal-emotioneel opzicht heilzaam zijn. Daarnaast biedt dit ook kansen om de thuistaal functioneel als ondersteuningsmiddel in te zetten. Integratie in reguliere klasgroepen zal op termijn wellicht meer kansen bieden tot de ontplooiing van de individuele talenten van elke anderstalige nieuwkomer. Verder onderzoek zal dit moeten uitwijzen.

Ongeacht welke organisatievorm, lijkt het ons aangewezen om als school volgende randvoorwaarden in acht te nemen om tot een krachtig onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers te komen:

- 1) Zet als school in op een **geïntegreerd schoolbeleid** waarvan het onthaalbeleid onderdeel van uitmaakt;
- 2) **Betrek leerkrachten actief** bij het uittekenen van de beleidslijnen van dit beleid;
- 3) Houd een **gezamenlijk doel** voor ogen (en toets regelmatig af of de neuzen nog steeds in dezelfde richting wijzen);
- 4) Speel de **meertaligheid** binnen je school uit als **troef!**